

Wojciech Iwańczak, *W poszukiwaniu lepszego świata, czyli prawdy i nieprawdy o husytyzmie*, Kraków: Avalon, 2021, ss. 307

DOI: 10.25951/8478

Wojciech Iwańczak jest autorem licznych prac na temat husytyzmu i uznanym autorytetem w tej dziedzinie, dlatego nie dziwi, że po raz kolejny sięgnął po tę problematykę. Nie dziwi też zagadkowy tytuł – to kolejna cecha tego autora, która wskazuje na specyficzne podejście do tematu – rzecz by można: raczej szeroko humanistyczne aniżeli ściśle metodologiczne, typowe dla nauk historycznych. O czym zatem prof. Wojciech Iwańczak chce prowadzić dyskurs z Czytelnikami? Tak, właśnie dyskurs, ponieważ książka składa się z 20 tekstów, poprzedzonych wstępem, z których większość ma na celu nie tylko zaprezentowanie odbiorcom aktualnego stanu badań nad zagadnieniem husytyzmu, przedstawienie nowych – autorskich ustaleń, lecz także, a może przede wszystkim, pobudza do zadawania pytań i ma za zadanie skłaniać niejednokrotnie do polemiki. Uważam, że autor podjął w swojej książce udaną próbę zmierzenia się ze współczesną projekcją systemu wartości i ocen husytyzmu zarówno w polskiej, jak i czeskiej historiografii.

Książka zawiera teksty opublikowane już wcześniej w różnych czasopiśmie naukowych, materiałach pokonferencyjnych i monografiach tematycznych wraz z pełnym aparatem naukowym.

Całość możemy podzielić na kilka wątków. Przede wszystkim na plan pierwszy wysuwają się kwestie aktualnej oceny Jana Husa i husytyzmu, zarówno w Czechach, jak i w Polsce. Drugi wątek stanowią nowe ustalenia autora co do szczegółów obecności i procesu Jana Husa w Konstancji. Kolejny to wyjaśnienie okoliczności życia, działalności i śmierci księdza Michała Polaka, „świętego” husyckiego, a także genezy i rozwoju wyrazu „tabor” w języku polskim oraz omówienie okoliczności dysputy religijnej z husytami w Krakowie, w 1431 r. Pobocznych wątków jest oczywiście znacznie więcej, jak choćby próba oceny wpływu husytyzmu na dezintegrację i łączność Kościoła w Czechach, na budowanie tożsamości narodowej Czechów czy „obraz” husytów w kronikach średniowiecznych.

Kilka tekstów możemy omówić w formie „zbiorowej”. Przede wszystkim kwestie związane z obecnością problematyki husyckiej z uwagi na sześćsetlecie śmierci Jana Husa. Fakty i mity z tym związane, paradoksy, wyniki polskich i czeskich badań pozwoliły Wojciechowi Iwańczakowi na sformułowanie wielu dobrze uzasadnionych stwierdzeń i prawdopodobnych hipotez. Szczególną uwagę zwraca autor na fakt, że postać Jana Husa i husytyzm były w zasadzie przedstawiane dosyć stereotypowo, nierzadko jednoznacznie, podczas gdy motywy działalności kaznodziejskiej Husa oraz podejmowane próby dialogu z przeciwnikami przez jego zwolenników każą pogłębić badania i pozwalają inaczej spojrzeć na tzw. rewolucję husycką. To, co być może najważniejsze, to wyraźne zaakcentowanie, że historyk nie może pozostawać niewolniczo w zależności od uznanych dla danej epoki *auctoritas*, lecz musi nadążać za najnowszymi trendami metodologicznymi, nierzadko obalając dawne mity, jak choćby przesadne przywiązanie do paradygmatu społeczno-ekonomiczno-narodowościowego husytyzmu. „Anomalii” jest zresztą znacznie więcej. Choćby kariery takich postaci, jak Abraham ze Zbąszynia, Piotr Polak z Lichwina, Dobek Puchała, Derśław Rytwiański, Mikołaj Pieniążek i wielu innych, którzy pomimo sympatii dla husytyzmu i konfliktu z Kościołem robili kariery urzędnicze oraz majątkowe.

Szczególne zainteresowanie może wzbudzić postać księdza z Polski, Mikołaja, który w opinii husytów był niemal „świętym”. Zresztą nie on jeden, o czym przekonują liczne informacje o polskich księżach robiących kariery wśród husytów i katolików, zwłaszcza za rządów Władysława Jagiellończyka. Wydaje się, że swoisty płynny stan koincydencji i jednocześnie rywalizacji o rząd dusz między kalikstynami a katolikami po 1436 r. sprzyjał przechodzeniu kleryków z sąsiedniej Polski do pracy duszpasterskiej nie tylko wśród husytów. Określano ich często jako fałszywych proboszczów, tak pisał o nich Eneasz Sylwiusz Piccolomini. Na zarzuty katolików mieli odpowiadać, że do ciężkiej pracy się nie nadają, a żebrać się wstydzą, zatem udają wyświęconych księży i obejmują katolickie parafie, sięjąc zgorszenie i dostarczając husytom argumentów przeciw Kościołowi.

Kolejny casus obecny wciąż w historiografii to wspaniałe czyny wojsk husyckich, które powszechnie starano się naśladować i które mają wymierny wkład w taktykę wojenną późniejszych stuleci, ale też wyolbrzymiły rolę wozów. Nie dostrzegano, albo nie chciano zauważyć, brutalnego traktowania jeńców przez katolików czy znaczenia wiedzy i doświadczenia wojskowego niższej szlachty czeskiej, jednocześnie przeceniając rolę ideologii i wiary (np. według kronikarzy dochodziło do wypadków, gdy wojska katolickie uciekały na sam dźwięk pieśni śpiewanej przez husytów).

Reasumując, przeszłość się nie zmienia, ale zmienia się sposób jej postrzegania, komentowania i pisania o niej. W tym kontekście książka prezentuje się niezwykle okazale. Daje pełne spektrum zagadnień związanych z husytyzmem, pozwala na wyrobienie sobie opinii na temat historiografii husytyzmu i jej fluktuacji wokół głównych tematów. Przynosi też wiele nowych zagadnień pozwalających docenić kunszt autora i świeżość jego spojrzenia. Nie oznacza to, że nie należy zadawać pytań. Po wnikliwej lekturze nasuwa się ich całkiem sporo. Zwłaszcza kwestia wyważania argumentów obu stron ówczesnego konfliktu i „odcedzenia” prawdy od potwarzy. I tu kolejne pytanie. Co możemy rozumieć pod postacią „prawdy” – czy prawdę autora źródła, które cytujemy i służy nam do stawiania mniej lub bardziej uzasadnionych hipotez? A może prawdą jest nasz światopogląd i mniej lub bardziej rozległa wiedza historyczna? Nie odpowiem na to pytanie, a zainteresowanych odsyłam do lektury recenzowanej pozycji z nadzieją, że zadawanie trafnych pytań, stawianie hipotez i ich obalanie wciąż jest niezbędne do postępu w naukach nie tylko historycznych.

Piotr Kardys (Polskie Towarzystwo Historyczne, oddział w Skarżysku-Kamiennej)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2939-1466>

O autorze:

dr Piotr Kardys – historyk, nauczyciel.

Zainteresowania badawcze: rękopisy i księgozbiory historyczne, osadnictwo średniowieczne, struktury kościelne w średniowieczu.

e-mail: kardys.p@wp.pl